

PARTIERNA OCH FRAMTIDEN

Av docent OLLE NYMAN

1948 års andrakammarval har kanske mer än dylika val i allmänhet varit ägnat att aktualisera frågan om partiernas framtid. Att detta val kommer att inta en viktig plats i vår partihistoria står utom allt tvivel. Det är särskilt två saker, som gör det minnesvärt och betydelsefullt. Det är dels folkpartiets sensationellt kraftiga uppmarsch till det utan konkurrens dominerande bland de antisocialistiska partierna, dels socialdemokraternas inte mindre sensationella prestation att hålla sina ställningar så väl: en röstökning i absoluta tal på icke mindre än 352,869 svarande mot relativ tillbakagång på 0,7 % och en förlust av endast 3 mandat. Då folkpartiet samtidigt fick 484,121 nya röster, ökade sin andel i valmanskåren från 13 % till 22,8 % samt erövrade 31 nya andrakammarmandat, kan man dock inte klaga på bristande rörlighet bland väljarna. Den är dessutom större än vad dessa siffror anger. Trots den socialdemokratiska röstökningen måste man nämligen räkna med övergång från socialdemokraterna till de antisocialistiska riktningarna, i första hand till folkpartiet. Denna avtappning för socialdemokraterna ersattes emellertid mer än väl av nytillkomna årsklasser och tillströmningen från kommunisterna. Det för fjolårets val karakteristiska är den ökade rörligheten, en begynnande tendens till uppmjukning av klassbindningen, folkpartiets expansionsförmåga och socialdemokratiens starka defensivkraft. Skall man tala om triumfatorer vid detta val, bör man nämna folkpartiets press och socialdemokraternas valapparat.

Hur ter sig då det svenska partiväsendets framtid med utgångspunkt från fjolårets val? Frånsett skiljelinjen mellan demokratiska och nationella partier å ena sidan samt icke-demokratiska och utifrån dirigerade riktningar å den andra är uppdelningen på socialistiska och antisocialistiska partier fortfarande den för svensk politik mest väsentliga. Professor Ohlins laborerande med vänsterbegreppet och framställandet av folkpartiet såsom mer vänster-

betonat än det socialdemokratiska partiet ter sig under sådana förhållanden som beskäftigt nonsens. (Hr Ohlins infall och folkpartipressens utläggningar av detsamma är någonting så befängt, att en liten utvikning är motiverad. Då det förkunnats, att folkpartiet är mer vänsterbetonat än socialdemokratien, därför att det »slår vakt om individens frihet och rätt gentemot staten och regleringssamhället», måste man säga, att det är att ställa sakerna på huvudet. Vänsterns och radikalismens strävan går nämligen mot kollektivism, medan det blivit en typisk högeruppgift att föra individualismens talan. Konservatismen och liberalismen kan i dagens läge mötas i det gemensamma arbetet för individens frihet gentemot staten och regleringssamhället, men därav följer tydligtvis inte att det liberala partiet står till vänster om socialdemokratien.)

Det viktigaste för framtiden är alltså styrkeförhållandet mellan de socialistiska och de icke-socialistiska partierna. De två socialistiska partiernas andel av väljarkåren sjönk vid det senaste valet med 4,8 % till 52,5 % trots ett nära nog maximalt utnyttjande av de socialdemokratiska reserverna. En förskjutning i samma riktning endast obetydligt över hälften så stor leder nästa gång till majoritet bland de röstande för de antisocialistiska partierna. En sådan utveckling kan i varje fall inte sägas ligga utanför det möjligas gräns.

Av de båda socialistiska partierna har det socialdemokratiska en väl konsoliderad ställning med en enorm kärntrupp av i alla lägen trofasta väljare, som intet annat parti har någon motsvarighet till, medan det kommunistiska partiets ställning för närvarande ter sig ganska vacklande. Kommunismen har trängts tillbaka så pass kraftigt, att den kommunistiska representationen i andra kammaren nu är mindre än de kommunistiska riktningarnas under större delen av 1930-talet. Mandatsiffran är nu densamma, som den var före 1932 års val. Åskådningsundervisningen från de östeuropeiska vasallstaterna, framför allt från Tjeckoslovakien, samt de svenska kommunisternas allt tydligare ådagalagda totala följsamhet efter de sovjetiska regianvisningarna har gjort allt flera väljare immuna mot de demagogiska knepen från kommunisternas sida. Den svenska kommunismens framtidsutsikter är under sådana förhållanden knappast lysande — så länge vår självstyrelse och vårt reella oberoende är intakta.

Om arten av socialdemokratiens framtidsutsikter kan det däremot råda delade meningar. Det socialdemokratiska partiet har utan tvivel resurser till sitt förfogande, som är mycket impone-

rande. Det gäller såväl ifråga om det rent materiella underlaget för partiverksamheten som i fråga om tillgången på personliga kapaciteter. I det sistnämnda avseendet har kanske partiet inte så många särskilt lysande toppar — framför allt inte sedan den andra generationens män definitivt dragit sig tillbaka från de främsta linjerna, vilket inte kan dröja så länge — men bredden är i varje fall imponerande. Återväxten förefaller emellertid vara mindre imponerande. Rolf Edberg, Gösta Netzén och Ragnar Edenman är de enda för året nytillträdande socialdemokraterna i riksdagen, som samlar något större intresse kring sig.

Det socialdemokratiska partiet har vidare förmånen att kunna räkna med en sällsynt trofast väljarkår. För de flesta arbetare är det en självklar akt av solidaritet med den egna klassen att rösta med det socialdemokratiska partiet, som på valsedlarna också riktigt nog tecknar sig *arbetarepartiet*, i flertalet valkretsar — 18 av de 28 — utan tillägg av underbeteckningen socialdemokraterna. Man kan nog bland arbetarna i mycket vara kritisk mot den socialdemokratiska politiken i olika avseenden, men man finner det svårt att vid en valhandling ta den fulla konsekvensen av sin kritiska inställning genom att rösta på ett annat parti — utom möjligen genom ansvarslös kverulansröstning på kommunisterna, något som dock lyckligtvis av skäl som nyss berörts numera blivit mindre vanligt. Socialdemokraterna har ännu så länge i stort sett en tacksam uppgift, då de vädjar till klassfördomen och klassolidariteten. Och stödet från fackföreningsrörelsen utgör en ovärderlig tillgång. Det finns emellertid tecken, som tyder på en begynnande upplösning av den starka klassbindning, som varit så utmärkande för vårt politiska liv. Det är ännu endast fråga om en svag tendens, men den kan vinna i styrka. Ett av dessa tecken är själva valsiffrorna, som vittnar om ökad rörlighet. Bland dem som gått över från socialdemokraterna till folkpartiet, finns säkert också rena arbetare, fastän de väl utgör en liten minoritet i jämförelse med medelklassrösterna, som vandrat över från socialdemokrati till folkparti. Den s. k. arbetarliberalismen är ett annat tecken. Folkpartiet och inte minst folkpartiledaren måste hållas räkning för att de försökt ta vara på partiets aktionsmöjligheter i detta sammanhang. Det gäller att fortsätta på denna väg. Folkpartiet skulle illa förvalta sitt pund, om det inte tar vara på sina nya arbetarväljare och ser till att partiets anhängare inom sina fackliga organisationer verkar för fackföreningsrörelsens partipolitiska neutralitet. De fackligt organiserade arbetare, som stöder

antisocialistiska partier, borde inte nöja sig med att endast rösta på dessa vid valen utan också, på det sätt de kan, i olika lokala sammanhang till att börja med, arbeta för att fackföreningsrörelsen begränsar sig till de rent fackliga uppgifterna, beträffande vilka socialdemokrater, folkpartister och högermän borde kunna samarbeta i endrätlig facklig solidaritet. Vid valet i fjol röstade cirka 400,000 medborgare ur socialgrupp III med de icke-socialistiska partierna. Av dessa måste uppenbarligen åtskilliga 10,000-tal vara fackligt organiserade arbetare, och av dessa borde man kunna förvänta någon aktivitet i här berörda avseende. Så ankommer det på de antisocialistiska partierna att övertygande visa, att de inte på minsta sätt motarbetar fackföreningsrörelsen som sådan utan endast den intima sammankopplingen mellan fackföreningsrörelsen och det socialdemokratiska partiet samt att deras antisocialism inte på något sätt är anti-arbetarpolitik utan motsatsen. Att få arbetare med i det aktiva partiarbetet måste därför för dessa partier vara ett stort intresse. I vilken grad det hittills lyckats, därom ger kandidatlistorna vid fjolårets andrakammarval vissa upplysningar. Av de antisocialistiska partierna är det endast folkpartiet, som i någon nämnvärd utsträckning har arbetarnamn på sina listor. Men de har i allmänhet fått en mycket blygsam placering. Folkpartiet i Västerbottens län visar sig vara mest avancerat. Där stod en kommunalarbetare som första namn på en av de fyra listtyperna och som tredje namn på två andra, medan en byggnadssnickare innehade tredje rummet på en och sjätte på en annan av listorna. I övrigt kan i detta sammanhang nämnas: en pappersbruksarbetare och mångårig kommunal förtroendemän som förste personlige suppleant för en av de valda riksdagsmännen i Stockholms län, en smidesarbetare (dock anställd hos sin fader) som andra namn på en av de fem folkpartilistorna i Kopparbergs län, en sågverksarbetare som tredje namn på två av de fyra listtyperna i Kristianstads län (med en lantarbetare som förste suppleant på en av de båda listorna), en charkuteriarbetare på tredje och en pappersbruksarbetare på fjärde plats på två av de fyra listorna i Kalmar län, en skogsarbetare på fjärde respektive sjätte plats på två av de fyra Värmlandslistorna, en kommunalarbetare som fjärde namn på en av de tre listorna i Västmanlands län, en byggnadsarbetare som fjärde namn på en av de fem listorna i Gävleborgs län och en byggnadssnickare med samma placering på en av de tre listorna i Jämtlands län. I Jönköpings län hade en av de sex folkpartilis-

torna komponerats som speciell arbetarlista med arbetarnamn från fjärde t. o. m. tionde plats, men till taten släpptes de inte fram. Obetydligt inslag av arbetarrepresentation fanns dessutom på folkpartiets listor i Östergötlands, Kronobergs, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs läns norra, Älvsborgs läns södra, Skaraborgs, Väster-norrlands och Norrbottens läns valkretsar. Helt utan sådant inslag är däremot kandidatlistorna för Stockholms stad, Göteborgs stad, Fyrstadskretsen, Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Hallands och Örebro län. Det är påfallande, att folkpartiet tycks ha svårt att få fram några arbetarnamn i de större städerna, eller man kan säga från städerna över huvud taget. Storstädernas arbetare är inte alls företrädda bland folkpartiets kandidater (en golvslipare på tionde plats på den ena av Göteborgslistorna är egen företagare och kan räknas som hantverkare hellre än kroppsarbetare). Folkpartiets riksdagsmannakandidater ur arbetarklassen kommer antingen från mindre städer — Skövde, Skellefteå, Köping, Huskvarna, Ulricehamn och Vimmerby — eller, vanligen, från landsbygden, den rena landsbygden eller dess tät-orter. På dessa håll har partiet tydligen haft lättare att nå kontakt med arbetarvärlden än i städerna, och det skulle inte förvåna, om denna kontakt vanligen vunnits via frikyrkoorganisationer.

På högerns kandidatlistor är arbetarnamn ännu mer sällsynta än på folkpartiets. Sådana förekommer endast på högerlistorna i åtta av de 28 valkretsarna, t. ex. trädgårdsarbetare i Stockholms, jordbruksarbetare i Kristianstads och Västerbottens, gruvarbetare i Norrbottens och chaufför i Kopparbergs län. Bondeförbundet hade vid fjolårets val arbetarnamn på sina kandidatlistor i elva valkretsar, vanligen jordbruksarbetare men också chaufförer på några håll. Älvsborgs läns norra och Väster-norrlands läns valkretsar ligger främst i detta avseende.

Säkerligen får de antisocialistiska partierna räkna med att operera på synnerligen hårdbearbetad mark, när de söker värva anhängare inom arbetarleden, men det är ett försök som man på allvar måste gripa sig an med, därest man vill befordra en nyorientering inom svensk politik hän emot en mera rörlig och vital åsiktsbildning, frigjord från klasshämningar. Denna fråga måste från de antisocialistiska partiernas sida ägnas större uppmärksamhet än hittills.

Även om man lämnar detta problem å sido och utgår från att socialdemokraterna framgångsrikt lyckas avvärja alla försök till intrång på vad de anser vara deras egna naturliga domäner, ter

sig emellertid socialdemokratiens framtidsutsikter inte odelat lysande. Arbetarklassen kommer nämligen inte att vara tillräcklig som underlag för ett majoritetsparti i framtiden. Den demografiska utvecklingen går i riktning mot en krympande arbetarklass och en växande medelklass. Kroppsarbetarklassen decimeras och tjänstemannagrupperna expanderar. Det senaste valet visar, att socialdemokratien i hög grad har förlorat greppet över de politiskt allt viktigare mellangrupperna. Det är här som folkpartiet har gjort sina största vinster från socialdemokraterna. Under den Per Albin Hanssonska eran, som var socialdemokraternas verkliga storhetstid, röstade dessa mellangrupper i stor utsträckning med det socialdemokratiska arbetarpartiet. Socialdemokratien höll på att förborgerligas, som man sade. Den trenden är för länge sedan bruten, och strömmen inom dessa skikt går nu i motsatt riktning. Frågan är hur pass varaktig denna tendens blir. Socialdemokraterna finner måhända tröst i den uppfattningen, att folkpartiets vinster från socialdemokratien till största delen är konjunkturvinster, lätt fångna och lätt förgångna, medan de socialdemokratiska vinsterna från kommunisterna däremot är mera varaktiga. Ett memento för socialdemokraterna är dock den ur deras synpunkt särskilt ogynnsamma utvecklingen i Stockholm och Göteborg. Skall läget där åtminstone i någon mån anses förebådande för utvecklingen i landet i övrigt, är det ett för socialdemokraterna illavarslande tecken.

Hur väl konsoliderad socialdemokratien än är och hur effektivt dess valmaskineri än arbetar, torde man nog vid en bedömning av dess utsikter inte böra räkna med som någon omöjlighet, att socialdemokratien även i fortsättningen endast kan samla en minoritet bland de röstande i förhållande till de antisocialistiska partierna — och denna minoritetsställning torde då också vid en ur socialdemokratisk synpunkt mindre tursam mandatfördelning än den vid fjolårets val leda till minoritet i förhållande till de icke-socialistiska partierna även ifråga om andrakammandat. Och den socialdemokratiska majoriteten i första kammaren kommer att successivt reduceras. Men utöver detta är det som redan antytts med hänsyn till arbetarklassens numerära regress ingalunda omöjligt, att väljarmajoriteten i ett framtida val kan stanna på den antisocialistiska sidan även i förhållande till *båda* de socialistiska partiernas, socialdemokraternas och kommunisternas, sammanlagda röststyrka.

Ett av de viktigaste och med rätta mest uppmärksammade dra-

gen i de senare årens politiska skeende är styrkeförskjutningen mellan de icke-socialistiska partierna inbördes. Redan vid 1946 års kommunalval nådde folkpartiet en högre röstsiffra än högern, och det framstår efter 1948 års andrakammarval som det utan gensägelse numerärt ledande oppositionspartiet. Det sistnämnda valets tendens var genomgående i hela riket, och folkpartiet har numera vunnit fast fot i alla delar av landet. Det har sålunda nu representanter i andra kammaren från samtliga valkretsar, även från partiets tidigare svaghetsbälte tvärs över södra Götaland: Hallands, Kronobergs och Kalmar län, där folkpartiet kunde notera en fyr- (Halland) eller tredubbling av röstsiffrorna. (Fyra av de nitton förstakammarvalkretsarna saknar däremot fortfarande folkparti-representation.) Högern och bondeförbundet är i numerärt avseende tämligen jämbördiga, även om det förstnämnda partiet grovt missgynnades vid utskiftningen av mandaten och därför har en betydligt mindre representation i andra kammaren.

Även om huvuddelen av folkpartiets väljarkår är ytterst labil, kan det inte betvivlas, att folkpartiet för den närmast överskådliga framtiden kommer att förbli det största partiet bland de meningsriktningar, som vill motarbeta en samhällsömdaning i socialistisk riktning. Den långa nedgångstid för den liberala åsiktsriktningen, som inträdde i vårt land efter det första världskrigets slut, har efter det andra världskrigets slut avlösts av en starkt uppåt-gående konjunktur. Det är många orsaker som samverkar härtill. Humanitet och frihet har traditionellt varit honnörsord i den liberala propagandan, men länge väddade folkpartiet förgäves med upprop efter upprop, som huvudsakligen var färgade av dessa värdeord. Först efter det andra världskriget med dess kumulationer av brutalitet och det efter krigstiden kvardröjande reglerings-samhället har folkpartiet vunnit större anslutning för sina paroller. Med hänsyn till dessa parollers ovedersägliga proveniens i en liberal grundåskådning ligger det ett visst ideellt berättigande i denna folkpartiets framgång, även om den till största delen vunnits mera genom en känslomässig och halvt kverulantisk opposition mot ransonerings- och regleringsväsendet, överhuvud taget mot »Krängel-Sverige», än genom ivrigt framhållande av de traditionella liberala teserna om humanitet och frihet. De anhängare, som folkpartiet fått enbart på grund av folks ransoneringsleda, är dock kanske inte så värdefulla för framtiden. Viktigare för framtiden är den air av positivism, slagkraft och framgång, som partiledaren Bertil Ohlin med den liberala pressens verksamma bistånd

har förmått att skänka partiet. Återupplivandet av termen social-liberalism var exempelvis ett lyckokast. Den har visat sig vara ett propagandistiskt synnerligen värdefullt och mycket »säljande» slagord. Bertil Ohlin har som socialliberalismens uttolkare blivit en av våra mest framgångsrika partiledare. Folkpartiets segrar 1946 och 1948 måste otvivelaktigt i mycket ses som stora personliga segrar för partiledaren. Många har framhållit hans begränsning — hans medelmåttighet som folktalare, hans brist på humor och generositet, hans ibland rätt småskurna självupptagenhet och rättshaveri samt benägenhet att haka sig fast vid detaljer — men hans skicklighet som politiker och hans lämplighet för partiledarvärvet lär ingen kunna bestrida. Som politisk debattör är han suverän och behärskar politikens både sakliga och taktiska sidor — i sistnämnda avseende vid behov villigt assisterad av John Bergvall. Då han dessutom är en sammanhållande kraft inom partiet och väl förtrogen även med de rent partiorganisatoriska uppgifterna, har han uppenbarligen de flesta av de kvalifikationer, som en partiledare bör besitta. Han har en stark vilja och hör säkerligen till de ledare, som verkligen leder sitt parti och icke låter sig ledas. Visserligen är han akademiker, föga folklig och föga lyckad som folktalare, men han är å andra sidan lagom konventionell för att inte stöta bort någon.

Folkpartiet har under Bertil Ohlins ledning förvandlats från ett »frisinnat», av frikyrko- och nykterhetsintressen dominerat parti med liberalt inslag till det stora socialliberala medelklasspartiet. Det har mer än något annat parti förstått att attrahera de växande tjänstemannagrupperna. Så som folkpartiet presenterar sig på valsedlarna, är det också ett utpräglat tjänstemannaparti. Tjänstemän av alla grader och vidare köpmän, hantverkare och småföretagare av olika slag dominerar på dess kandidatlistor. Inom vissa kretsar är dessutom lantbrukarna ganska talrika. Därtill finns ett blygsamt inslag av dels större företagare, dels arbetare. Lantbrukarna är emellertid mindre talrikt företrädade, än man skulle väntat sig. I Malmöhus län t. ex., där folkpartiet insatte en lantbrukare i andra kammaren, är denne den ende lantbrukare, som förekommer på partiets två listor om tillsammans 20 namn. I Hallands län uppträdde folkpartiet vid det senaste valet med två listtyper och 30 olika kandidater, av vilka endast en var lantbrukare (placerad på suppleantplats för icke vald kandidat). Ett annat exempel är Kalmar län med tre lantbrukare bland sammanlagt 21 kandiderande.

Flera av de nyvalda folkpartirepresentanterna i andra kammaren är kvinnor. Man kan också vara säker om att kvinnliga väljare lämnat ett synnerligen kraftigt tillskott av röster till folkpartiet, inte minst i städerna och alldeles särskilt i Stockholm. Speciellt yrkeskvinnorna bör ha haft anledning känna sig tilltalande av den allmänt feministiska inställning, som utmärker flera av folkpartiets tidningar i Stockholm. Vidare har folkpartiet i långt högre grad än tidigare fått starkt stöd av ungdomen. Partiets andel av förstagångsväljarna vid det senaste valet var säkerligen högst betydande, trots att dess ungdomsorganisation hittills varit mycket svag.

Folkpartiets förvandling från ett specifikt förbudsvänligt, försvarsvilligt och socialpolitiskt föga avancerat frikyrko parti till ett modernt liberalt medelklassparti med bredare rekrytering och i frejdig opposition mot socialismen trots påtaglig social reformvänlighet har ökat partiets dragningskraft på ungdomen i utomordentlig grad. Den tidigare utpräglade »frimickels»- och förbudistiska inriktningen har inte längre utgjort något hinder, som stöter tillbaka. Tvärtom har vad någon illasinad kallat den »sexualliberala» strömningen inom folkpartiet, materialiserad i form av en viss del av den press, som för partiets talan, förhjälpit en eller annan väljare av yngre årgång till en annars kanske svårvunnen insikt om att folkpartiet borde vara vederbörandes rätta politiska hemvist.

Den starka folkpartipressens betydelse i övrigt för partiets valframgångar har så ofta och så starkt betonats, att denna sak inte ytterligare poängteras här. Om någon enskild vid sidan av partiledaren framför andra kan tillskriva sig en personlig andel i folkpartiets senaste valseger, bör det vara Herbert Tingsten. För vissa kretsar har han betytt vida mer än Ohlin. Bl. a. har hans insatser säkerligen lockat över åtskilliga väljare från högern till folkpartiet. Många tidigare högerväljare av den gamla stammen har i Tingstens tidningspolemik tyckt sig finna de hårda tag, som de har saknat hos den moderna högern. Fränheten och den starkt personligt färgade kritiken har tilltalat åtskilliga diehards till den grad, att de — sedan de funnit sig vara helt utan inflytande inom högern — med glatt mod satsat på folkpartiet, det parti som enligt partiledarens senare utsago numera står till vänster om socialdemokratien! Det blir otvivelaktigt ett problem för folkpartiet, hur alla de disparata nytillkomna elementen skall kunna assimileras.

Bland förklaringsgrunderna till folkpartiets framryckning bör man slutligen också nämna den ingalunda minst viktiga *nothing succeeds like success*. Den psykologiska sanning, som ryms i denna sentens, ger kanske den bästa förklaringen till varför folkpartiets senaste valframgång blev *ännu* större än väntat.

Folkpartiets stora framgångar och högerens mandatförluster har emellertid lett till att den antisocialistiska oppositionen i riksdagen blir kvalitativt försvagad i varje fall under de närmaste åren. De nyvalda folkpartiledamöterna är veterligen i de flesta fall kända som synnerligen dugande i sin yrkesutövning, och flera av dem har bakom sig kommunalpolitiska insatser. Men hur många av dem är verkligen politiker? Kanske veteranen Johan Ahlsten samt de yngre Arthur Widén och Sven Wedén. Kanske någon annan. Det är dock förvånande, att folkpartiet inte kan mönstra starkare namn på sina kandidatlistor. Den slätstrukenhet, som kännetecknar folkpartiets andrakammaruppsättning — i första kammaren är det bättre ställt — kontrasterar påfallande mot den talang, varmed liberalismens sak ofta nog förfäktas utanför riksdagen — och då åsyftas ingalunda enbart pressmän utan även många, som inte är yrkespolitiker. Om en del av de nyvalda gäller att de ännu är politiskt tämligen oskrivna blad. Om andra kan det redan på förhand sägas, att de, vilka kvantitativa insatser de än kommer att göra i riksdagsarbetet, aldrig blir några särpräglade och färgstarka politiska profiler och aldrig några hårdföra oppositionsmän. Och i varje fall måste det dröja en tid även för politikerna bland de nyvalda, innan de förvärvat den parlamentariska rutin, som är nödvändig för verkligt effektiva insatser i riksdagsarbetet. Det räcker inte med debattfärdighet för att kunna uträtta något av värde i sak, främst i utskotten. Men naturligtvis, vilka prestationer folkpartisterna verkligen gör i riksdagen betyder mindre för partiets möjligheter vid kommande val. Med hjälp av en stark press kommer folkpartiets riksdagsinsatser under alla förhållanden att för en stor allmänhet framstå som högst betydande och imponerande.

Om folkpartiets utsikter för framtiden kan man endast säga, att dess ställning är mycket labil. Risker för bakslag är kanske stor, eftersom partiets grepp om de nya anhängarskarorna uppenbarligen är mycket löst. Ett minskat valdeltagande kommer förmodligen att i första hand drabba folkpartiet. Å andra sidan är möjligheterna till ytterligare framgång långt ifrån uttömda. Kan partiet på allvar vinna insteg bland arbetarna, har det utomordent-

liga expansionsmöjligheter framför sig, och det är mot detta håll, som dess ansträngningar i främsta rummet borde rikta sig. Man kan säkerligen utgå från att folkpartiet även i fortsättningen kommer att förbli ett stort parti; frågan är *hur* stort. Ett intressant spörsmål är också, om folkpartiets riksdagsrepresentation i sin nya sammansättning kommer att uppvisa större åsiktshomogenitet än tidigare, eller om splittringen blir ännu större.

Bondeförbundet företer bilden av ett stagnerande parti. Trots stegrade absoluta röstiffror minskades dess procentuella andel av valmanskåren från 13,7 % till 12,4 % vid förra årets val. Då landsbygdsbefolkningen, som är dess naturliga rekryteringsbas, stadigt smälter samman, är möjligheterna för en kommande framryckning uppenbarligen inte stora. Härtill kommer att folkpartiet pressar på även på landsbygden, medan högern hävdar sin ställning bättre på landsbygden än i städerna. Den uthärdar lättare konkurrensen från bondeförbundet än från folkpartiet. I vissa valkretsar gjorde högern vid det senaste valet betydande röstvinster på landsbygden, samtidigt som förluster noterades i städerna. Någon nämnvärd expansion för bondeförbundet på högerns bekostnad förekommer numera inte.

I känslan av väljarunderlagets begränsning har bondeförbundet sökt sig utanför den ursprungliga verksamhetsramen, först utanför jordbrukarklassen till hela landsbygdsbefolkningen, senare även till tätorternas och städernas innevånare. Det sistnämnda försöket har inte medfört någon framgång, men tendensen är dock ytterst intressant. I den ligger ett erkännande av den snäva klassparti-principens oriktighet. Landsbygdspartiet-Bondeförbundet uppträdde som bekant med egna listor i Stockholms stad och Fyrstads-kretsen vid fjolårets val. Men dessutom förekom en rätt tjänstemannabetonad lista i Stockholms län (med överdirektör Harry Söderman som första namn) samt inslag av rena stadsrepresentanter på listor i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Gotlands, Kronobergs, Örebro, Kopparbergs (jägmästare visserligen), Västernorrlands och Jämtlands län.

Bondeförbundets position i framtidens politik är svår att bedöma. Under 1930-talet hade det en nyckelställning, men under efterkrigstiden har partiet kommit i skuggan av folkpartiet. Visserligen är socialdemokraternas taktik alldeles tydligt att ihärdigt isolera folkpartiet och skjuta fram bondeförbundet på dess bekostnad, men fråga är, om en sådan manöver kan lyckas i längden. Till sin egen lycka avböjde bondeförbundet socialdemokraternas

anbud om regeringskoalition, men om och i vilken utsträckning andra former av intimt samarbete kommer att praktiseras har förblivit oklart. Oklarheten beträffande bondeförbundets hållning i framtiden ökas därav, att ledarskifte av allt att döma förestår inom en nära framtid. Då bondeförbundet dessutom i princip synes ha tagit avstånd från klasspartitanken, framstår det som mer angeläget än någonsin att ställa och i möjligaste mån genom studium av partiets parlamentariska uppträdande i fortsättningen utfinna ett svar på frågan: på vilken politisk grundåskådning bygger landsbygdspartiet-bondeförbundet? Eller hur är denna grundåskådning beskaffad?

För högern blev 1948 års valmotgång med hänsyn till konsekvenserna för partiets riksdagsrepresentation nästan katastrofal. Stagnation ifråga om röstsiffror (exakt: 10,142) ledde till att mandatantalet minskades med över 40 %. Men det paradoxala har inträffat, att högerns uppgift i riksdagen för den närmaste tiden trots valnederlaget är både lätt och tacksam. Den kan låta sarkasmerna flöda. Den strävare linje, som högern förfäktade under fjolårets valrörelse, har visat sig vara sakligt starkt berättigad, starkare motiverad än den ståndpunkt övriga partier intog. Men folkparti och socialdemokrati vann röster på sin politik att undvika att säga väljarna sanningen. Om högerns politik under valrörelsen inte var röstgivande, var den åtminstone sådan, att den har givit partiet ett gynnsamt utgångsläge i den fortsatta diskussionen om krispolitiken. Högern har med ironi kunnat betrakta de övriga partiernas skruvade manövrer efter valet rörande den ekonomiska politiken. Ironien och sarkasmen borde överhuvudtaget bli ett viktigt — och flitigare nyttjat — vapen för de konservativa. Det borde vara tacksamt att bruka det gentemot de radikala riktningarnas böjelse för överord och bristande realism. Bygandet av socialpolitiska luftslott utan hänsynstagande till materiella och personliga resurser, den verklighetsfrämmande försvarspolitik och inom kulturpolitiken den överdrivna och osakliga kritiken av 1940 års skolutredning för några år sedan är exempel på fall, där de radikala måst »krypa till korset». Flera nödtvungna reträtter är att vänta men också nya exempel på verklighetsflykt, övertro och radikal naivism. Det är en konservativ uppgift att kritiskt bemöta allt detta, men för att vinna gehör räcker det tydligtvis inte med lågmäld saklighet. Kritiken bör spetsas med en smula besk ironi och kärvheten i sak vid behov kombineras också med kärvhet i form.

Högern bör ingalunda uppge sin positiva reformvilja, allra minst sitt arbete för en realitetspräglad social framstegspolitik. Men vad som bör ändras är den undanglidande, överslätande, passiva hållningen, som är så vanlig t. ex. på vissa håll inom högerns landsortspress. Högern bör arbeta för kontinuitet, sans och måtta men utan att för den skull uppträda tamt, slappt och färglöst. De konservativa måste för att kunna bibehålla ett eget ansikte i svensk politik vinnlägga sig om att anlägga en aggressiv och fränt kritiserande och ironiserande attityd mot all radikalism. Om högern konsekvent driver en sådan politik, blir det lättare att ställa folkpartiet på plats, lättare att påvisa förmäthenheten i dess anspråk att på en gång representera både medelvägen och radikalismen. En sådan politik från högerns sida är också långt ifrån detsamma som ett avsvärande av dess på senare år allt mer utpräglade sociala reformvillighet, vilket varit det råd, som folkpartiets press av lätt insedda skäl har givit högern efter dess valnederlag.

Ur högerns synpunkt är det av den största betydelse att gränsen mot folkpartiet blir klart markerad, vilket naturligtvis inte behöver och inte får utesluta samarbete mellan de båda partierna för gemensamma mål, i första hand för individens frihet, för regleringsväsendets begränsning och för en produktionsfrämjande och välståndsskapande *fri* ekonomi, allt programpunkter där höger och folkparti förenas i gemensam motsatsställning mot de socialistiska riktningarna. Men i många avgörande stycken råder utpräglad motsatsställning också mellan högern och folkpartiet, och det är angeläget, att dessa meningsskiljaktigheter blir klart belysta. Här fordras upplysning, så att väljarna verkligen hamnar i det parti, vars åskådning de närmast sympatiserar med, och inte av den rent yttre propagandaapparaten eller av den »politiska strömen» förs till ett parti, vars strävanden de i många avseenden står främmande för.

Vid det senaste andrakammarvalet förlorade högern åtskilliga väljare till folkpartiet. De befolkningsgrupper, som båda partierna främst vänder sig till, hör till de politiskt mest rörliga i samhället.¹ Denna rörlighet yttrade sig 1948 främst som en stark ström

¹ Ett bevis för den relativt stora rörligheten mellan partierna har man redan i det faktum, att åtskilliga av de vid det senaste valet kandiderande först nyligen avslutit sig till det parti, för vilket de kandiderade. Det vanligaste var otvivelaktigt, att folkpartiet kunde föra upp f. d. socialdemokrater på sina listor, men även övergången mellan höger och folkparti finns illustrerad bland kandidaterna själva. En fil. dr och bankdirektör, som av högern i Fyrstadskretsen placerats som fjärde namn

över till folkpartiet. Men läget är så pass labilt, att den strömmen lätt kan inte bara förlora i styrka utan också dela sig, och en återströmning börja. Det är inte alldeles otänkbart, att många av de väljare, som i en sorts »nu eller aldrig»-stämning röstade på folkpartiet, det parti som skulle knäcka socialdemokratien och träda i spetsen för den nya regeringen, får tillfälle under de närmaste åren att komma underfund om att de gjorde ett misstag 1948. Folkpartiet fick en stor andel av förstagångsväljarna. Kanske kommer det att visa sig, att endagångsrösternas antal också var stort.

I varje fall blir det högerens självklara mål att söka återta förlorad terräng på detta håll, samtidigt som försök till expansion göres på andra områden. Att det sistnämnda kan lyckas visas därav, att högern vid det senaste valet kunde notera framgångar på sina håll på landsbygden. Högerens främsta konkurrent är emellertid folkpartiet, och de konservativa bör ge sig in i konkurrensen också när det gäller att värva anhängare bland arbetarna, även om folkpartiet i många avseenden ligger bättre till härvidlag. Att uppgiften dock inte är omöjlig framgår i sin mån därav, att de tankegångar, som den s. k. arbetarliberalismens upphovsman, Arne Montan, givit uttryck åt, i flera avseenden bättre stämmer överens med högerens positiva konservatism än med folkpartiets socialliberalism. När socialpolitiken inte längre är någon väsentlig skiljelinje mellan partierna, borde heller inte möjligheterna att komma till tals med arbetarna vara mindre för högern än för folkpartiet. Det finns ändå konservativt inställda arbetare lika väl som radikala. Slentriantänkande och gamla fördomar har här utgjort hindret för högern, men dessa komplex måste dock komma att mildras i den mån de äldre generationerna försvinner.

Genom att högern tillfogats en så lång rad motgångar, som ibland träffat den utan att man kunnat peka på några direkta felgrepp i dess politik, har emellertid partiet fått stora psykologiska svårigheter att övervinna, vilka mycket påtagligt motverkar dess arbete. Det kan endast räkna på stöd från verkligen övertygade anhängare. Opportunisterna söker sig åt andra håll.

Efter det senare valet är högern utan representation i 10 av de

på dess lista, förklarade sålunda, att han tidigare tillhört folkpartiet men funnit dess hållning till socialiseringsprojekten tvetydig, medan å andra sidan en sjuksköterska, som av folkpartiet i Värmland satts på tredje plats på en av dess listor, deklarerat, att hon lämnat högern, därför att hon funnit »det partiet väl extremt gruppbetonat».

28 andrakammarvalkretsarna. Åtskilliga av dessa mandat kan väl återerövrats redan vid en mycket blygsam återhämtning, men beträffande några av dessa valkretsar är läget ur högersynpunkt mycket ogynnsamt. Bergslagen med dess brukssamhällen och skogsbygderna däromkring erbjuder den för högern mest svårbearbetade marknaden. Svagast är högerns ställning i Gävleborgs, Kopparbergs, Västmanlands och dessutom Södermanlands län, som alla också är utan högerrepresentation i både första och andra kammaren, samt i Västernorrlands, som dock har högermän i riksdagen. Örebro län hör numera också till de valkretsar, där högern inte har någon representation i någondera kammaren. På alla dessa håll och ytterligare några andra — t. ex. Bohuslän och Västerbotten — är därtill högerns press mycket svag eller rent av obefintlig. Tidningsfrågan är överhuvud taget ett av de allvarigaste problemen för högern. Att det fick gå därhän att Nya Dagligt Allehanda nedlades var ett felgrepp, som fått ödesdigra konsekvenser. Stockholmsvalet hade säkerligen fått en delvis annan utgång, därest högern haft något språkrör som motvikt mot de radikala aftontidningarna.

Så reducerad som högerns riksdagsgrupp numera blivit efter fjolårets andrakammarval, blir partiets möjligheter till verk samma riksdagsinsatser avsevärt begränsade. Kvaliteten får ersätta vad som brister i kvantitet. Det finns också av allt att döma fog för den meningen, att högergruppen kommer att göra sig gällande på ett sätt, som vida överträffar vad man har rätt att fordra av den med hänsyn till dess numerär.

Högern kommer utan tvivel att göra sig påmind även i fortsättningen, och att den har möjlighet att i stor utsträckning återta förlorad terräng lär väl dess motståndare inte betvivla.

Kan man då inte räkna med förändringar av vårt partiväsen av helt annat slag, nämligen nybildningar, ombildningar, sprängningar eller fusioner? Är det — för att nu låna något av national-ekonomiens terminologi — endast konjunkturrella förändringar, som kan komma ifråga, inte strukturella? Svaret är, att möjligheterna för förändringar av det senare slaget är mycket små. Rena nybildningar kan naturligtvis försökas — överväganden om att efter danskt mönster bilda ett s. k. rättsförbund lär pågå — men de torde inte få någon varaktig eller ingripande betydelse. Radikala landsföreningen 1944 blev ett experiment, som snart måste uppges.

Sedan de frisinnade och liberala partierna återförenades till

folkpartiet 1934, har nämnvärd förändring av den art, som här avses, inte skett. Och utrymmet för nya sådana i framtiden är som sagt inte stort, såvida man möjligen inte kan räkna med en ny fusion som en mer eller mindre avlägsen möjlighet. Bondeförbundets utveckling öppnar nämligen i detta avseende ett intressant perspektiv.

Bondeförbundet har nu nått det möjligas gräns; det kan inte växa nämnvärt ytterligare. Tvärtom hotar tillbakagång på grund av landsbygdsbefolkningens minskade numerär. I det läget har partiet sökt vinna anslutning även från den rena stads- och tätortsbefolkningen. Landsbygdspartiet-bondeförbundet vill alltså inte uppträda som ett exklusivt klassparti för landsbygden utan vill verka för tillgodoseende av dess berättigade intressen genom samverkan inom ett och samma parti mellan landsbygden och tätorternas befolkning. Därmed har också en avgörande skillnad mellan bondeförbundet och högern försvunnit. När bondeförbundet och jordbrukarnas riksförbund bildades — snart nog förenade till bondeförbundet — var det många som lämnade högern just med den motiveringen, att jordbrukarnas intressen bättre kunde föräktas av ett renodlat klassparti, och den avtappningen från högern till bondeförbundet fortsatte sedan under åtskilliga år men har nu upphört. Arvid Lindman och hans efterföljare hävdade däremot, att folk från såväl land som stad borde mötas till samverkan redan inom ett partis intima verksamhetskrets och att både jordbruket och landsbygden i längden skulle vinna på detta. Bondeförbundet har nu i princip erkänt riktigheten av denna ståndpunkt.

Under hela 1920-talet uppträdde högern och bondeförbundet i regel i nära samverkan. Sedan dess har deras vägar ibland varit skilda, och särskilt under 1930-talet kom de båda partierna varandra onödigt fjärran, men alltjämt finns många föreningsband. Ser man till grundinställningen, är avståndet vida mindre mellan högern och bondeförbundet än mellan högern och folkpartiet. Och i den för överskådlig framtid viktigaste inrikespolitiska stridsfrågan står högern och bondeförbundet på samma sida, nämligen förenade i motståndet mot socialiserings- och reglementeringspolitiken. Även om det inte har bragts klarhet över bondeförbundets förhandlingar med socialdemokraterna efter dessas anbud om regeringssamverkan, är dock själva huvudfaktum givet i och med det negativa resultatet. Läget i svensk politik är ett annat nu än 1936, och också förhållandet mellan bondeförbundet och högern

är nu ett annat än 1936. Utgången av de nyssnämnda förhandlingarna visar bl. a., att den falang av verkliga radikaler inom bondeförbundet, som det stundom talas om, inte är särskilt stark. Många av bondeförbundets främsta män företräder en uppfattning, som inte mycket skiljer sig från högerens. Man kan nämna Axel Rubbestad — mer konservativ än någon högerman — Oscar Werner i Höjen, Arthur Heiding, Ivar Persson i Skabersjö, Harald Andersson i Dunker och Gustaf Elofsson i Wä. Inte heller sådana som förtroenderådsledamöterna Petrus Gränebo, Hjalmar Svensson i Grönvik, Leonard Tjällgren, Artur Ryberg i Dalum, John Gustavsson i Guntorp, ja, inte heller vikarierande partiledaren Gunnar Hedlund lär kunna betecknas som verkligen radikala och särskilt oblidkeliga högerfiender, fastän de, såsom partiuppdelningen nu faktiskt blivit utformad, ibland kunnat föra ett kraftigt språk gentemot högern.

Motstånd mot socialiseringssträvandena, en klart positiv inställning till försvaret och de nationella värdena, en i stort sett kulturkonservativ hållning, reformvillighet i socialpolitiskt avseende, allt detta är gemensamt för både högern och bondeförbundet, och högerens jordbruks- och landsbygdsvänlighet vill bondeförbundet säkert inte bestrida. När båda partierna dessutom kommit i det läget, att det ur skilda synpunkter — taktiska, partiorganisatoriska, valtekniska och andra — är mycket angeläget, att numerären höjs, om inte verksamheten på olika sätt skall lida men — i varje fall blir det allvarligt för dem båda, om den ytterligare minskas — vore det ganska naturligt, att frågan om en fusion toges upp till diskussion. Några avgörande ideologiska hinder föreligger väl knappast. Varför inte aktualisera frågan om högerens och bondeförbundets förening — det vore i ty fall inte alldeles oberättigat att tala om återförening — till ett verkligt *samlingsparti*, gärna regelmässigt uppdelat på två fraktioner vid valen, med en landsbygds- och en stadslista? Den som omedelbart utan närmare övervägande eller motivering är beredd att avfärda en sådan tanke som omöjlig och verklighetsfrämmande måste à priori anse partierna vara självändamål i stället för medel för politikens utgestaltung. Enligt min mening är det fullt tillräckligt med två huvudpartier på den antisocialistiska sidan, ett nationellt, konservativt betonat *samlingsparti* och ett liberalt, radikalt orienterat *folkparti*.